

Koca Yörük Dayı

Yaşar ÇAĞBAYIR

Anadolu, analarla dolu...

Çünkü adı Anadolu.

Aynı bizim gibi çifti çubuğu, öküzü danası olan biri olmasına rağmen neden Yörük dediklerini bir türlü anlamış değildim, o zamanlar. Uzun boylu, geçkin yaşına rağmen dinç görünüyordu. Halk arasında sözü edildiğine göre bu yaşa gelmiş ama hiçbir rahatsızlığı, hastalığı olmamış. Hatta “Baş ağrısı nasıl bir şey?” diye başının ağrıdığını söyleyenlere takılırmış. Kışın, kara kışta bile evinin kapısını açarak yatarmış. Kapalı mekânlarda sıkılırmış. “Kapı kapandığı zaman, beni boğuyorlar gibi geliyor.” dermiş. Bu yüzden, caminin içine ancak farz namazları kılmak için girer, farzı bitince hemen dışarı çıkar, son cemaat yerinde sünneti edermiş. Saçaklardan buzların süngü gibi sarktığı, ayazın kesmek için adam aradığı havalarda bile böyleymiş. Bir keresinde ben de onu son cemaat yerinde ilk sünneti kılariken görmüş, içerisi dolu sanarak yanında namaza durmuştum. Farzı kılacağımız zaman içeri girdi, ben de ardından gittim. Baktım caminin yarısı boştu. Söylenenlerin doğru olduğunu, o zaman anladım.

Bugüne kadar kendisini yakından tanıma fırsatı bulamamıştım. Bizim tarlanın alt yanında, Havuzyeri denilen göçükler arasında hayvan güderken karşılaştım. Önünde yirmi kadar inek, dana cinsi sığır sürüsü vardı. Yanında da birkaç tane yedi sekiz yaşlarında çocuk... Zaman zaman çocuklara talimat veriyor:

“Osman bak, sarı dana ziyanlık işleyecek.”

“Hakkı koş, goc’inek aşirt gitti, çevir gel!”

“Mahmut, hadi olum, sen sığırın önüne geç, az yavaşlasınlar.”

Her çocuk, denileni yapıyor; bir koşu gidip aykırı giden sığırı çevirip sürüye dâhil ediyor, sonra da yanına gelerek anlattığı hikâyenin yetiştirdiği yerinden dinlemeye başlıyordu.

Ben de o sıralar, daha harman zamanı olmadığı için, öküzlerimizi otlatıyorum. Öküzlerimizi tarlanın alt kıyısından geçirip göçükler arasına sürmüş, bir tepeciğin başındaki kurumakla yaşamak arasında gidip gelen bir ahlat ağacının gölgesinde kitap okuyorum. Daha doğrusu ders çalışıyorum. Tepenin öbür yanında onların

hayvanları otluyor, bu tarafta da benimkiler... Hayvanlar birbirlerini görmediler ama bizim sarı tosun yabancı kokusu aldı. Burnunu havaya dikti, kocaman bir “Mö-öö!” dedi. Derken o taraftan başka bir böğürtü cevap verdi. Sarı, önce ön ayağıyla şöyle birkaç kez eşindi. Sonra boynuzlarını çayıra sapladı, sürdü. Doğrudu puflayarak sesin geldiği tarafa yöneldi. Azarlayarak kendisini durdurdum. Tepenin öbür yanına dolandım.

Selam verdim, yanlarına gittim. Selamı aldı, çocuklara hikâye anlatmayı sürdürdü. Ben de çocukların yanına çöktüm.

Yemen’den bahsediyordu. Yemen’e nasıl gittiklerini çocukların anlayacağı bir dille, köyümüzün ağız ile anlatıyordu. Sözün yarısında geldiğim için hikâyenin bütününden mahrum kaldım. Ancak işin geçmişini ve daha sonralarını merak etmeye başladım. Bizim sarı tosunun, öfke ile bağırıp gelmesiyle hikâye kesildi, çocuklar hayvanların başına koşuştular, ben Sarı’yı engellemek için biraz celallendim, bağıştım. Onlarınkilerden bizim sarı tosuna karşı çıkacak bir tosun olmadığı için iş biraz sonra yatıştı. Hayvanlar, birbirlerini kokladılar, yaladılar ve sonra hiçbir şey olmamış gibi birlikte otlamaya koyuldular.

Çocuklara anlattığı hikâyeyi, daha akıllı uslu, yetişkin birinin daha iyi anlayacağını düşünmüş olmalı, işi baştan aldı.

“Rus Harbi’ni hatırlamıyorum. Balkan Harbi çıktığında yeni tezkere almıştım. Benim küçüğüm Yusuf, asker olduğu için beni çağırmadılar. Dağlarda davar güderdim. Babamın iki yüz keçisi, yüz elli koyunu, on beş de devesi vardı. Kışın zehele iner, yazın kendi yaylamıza çıkardık. Zehel dediğim yer Aydın-Değirmencik-Söke-Balat ovalarıydı. Babam, bir hafta on gün önce Denizli’ye iner tren kiralatır, biriyle bize şu gün Kaklık’ta olsunlar, mallar trene yüklenecek diye haber salardı. Onun dediği gün biz malları Kaklık İstasyonuna yetiştirirdik. Oradan bir-iki günde Değirmencik istasyonuna ulaşırdık. Babam treni kiraladıktan sonra hemen Aydın’a yola çıkardı. Oralardan uygun bir tarla tutardı. Eğer tarla tutamamışsa, bize Aydın istasyonunda katılır, doğru Söke’ye geçerdik. Söke’den itibaren de Balat ovasına yaya giderdik. Balat ovası ılgınlık, söğütlük yerdir. Oranın da her yerine konamazdık. Taşkın olurdu, ulusu taşardı. Taşkının ulaşmayacağı yerleri bulmak zorunda kalırdık. Çoğu Beşparmak Yörükleri en iyi yerleri kapardı. Biz de ne yapalım, bulabildiğimiz kenar köşe yerlere konardık. Oraların havası pek iyidir. Kışın insan hiç donmaz. Hiç soğuk değildir.

İlkyazda, biz döllerini aldıktan sonra, sürümüz nerdeyse iki katına çıkmış hâlde geri dönüşe geçeriz. Bu sefer daha fazla tren kiralardık. Buradan yardımcı çağırarak zorunda kalırdık. Amcamların çocukları bize dönüşte yardıma gelirlerdi.

Ben tezkere aldığım güz, evlendim. Zehele de gitmedim. Küçüklerle babam gitti. Ben buradaki işleri çektim çevirdim. Ondaki sonraki kış da gitmedim. Çocu-

ğumuz olmamıştı. İki sene sonra bizimki hamile kaldı. Ben doğacak çocuğumun kulağına ezan okumayı beklerken seferberlik ilan edildi. Şubeye gittim. O zamanlar şube Honaz'daydı. Beni redif yazmışlar. Uzatmayalım, çocuğumu göremeden, adını vermeden çarıkları çektim. Goncalı'dan trene bindirdiler, yedi koca günde İskenderun'a vardık. Bir hafta, on gün orda karargâh kurduk, gemi bekledik. Gemiler geldi. Bizi almadılar gemilere, beklemeye başladık. Gene bilmiyorum ama on gün daha bekledik. Gündüz karasinekten, yavısından; gece de sivrisinekten duramadık. Her tarafımız faslak faslak kabardı, şişti. Denize giriyoruz, sırayla. Sıra gelinceye kadar dört beş gün geçiyor.

Korkumuz, bit. Bit sardı mı işimiz tamam... Tifüs salgını var... Şimdiki gibi her şey bol mu? Yokluk, kıtlık yılları... Bir yandan açlık, kıtlık... Öte yandan harp... Millet rezil... Eli iş tutanı seferberlik almış götürmüş... Ne yapsın insanlar?..

Çavuşlar, komutanların verdiği "bit otu" diye bir kokar ot dağıttılar. Onları yakamıza paçamıza sokuyoruz. Bit gelmesin diye.

Nihayet hayvanlar geldi. Önce onları gemilere bindirdiler, sonra bizi. Dolduk koca vapurlara. Oturacak yer yok. İki kişi sırt sırta veriyoruz, birbirimize dayanıyoruz. Her yarım veya saatte bir çavuşlar komut veriyor: "Kalk!" hepimiz uyuşmuş dizlerimizin üzerine zor bela kalkabiliyoruz. Bir on dakika kadar ayakta durup dinleniyoruz. Sonra tekrar "Çök!" komutuyla dizlerimizi dikip, ellerimizi dizlerimizin önünde kavuşturarak oturuyoruz. Yatmak, uzanmak mümkün değil. İlk zamanlar benimle sırtlaşan arkadaş zayıfçaydı. Ben azcık dayansam hemen yıkılıveriyordu. Gündüz önemli değildi amma, gece oldu da uyudum mu adam çöküveriyordu. Neyse üçüncü gün çavuşa söyledim de beni benim gibi iri yarı biri ile eşleştirdi. Az rahat ettim.

Gene derdimiz, sinek. Hayvanlardan bol bol sinek geliyor. Hayvanların sidik ve ters kokuları dayanılası değil. Ben davar, koyun arasında çok yattım, amma bu mundar hayvanın hem sidiği hem tersi pek kötü kokuyor. Haftalar sonra Hicaz'a ulaştık.

Orası başka bir cehennem. Bizi hemen yola çıkardılar. Sıcaktan öldük dirildik. Çölde mecburi yürüyüş verdiler. Günde verdikleri, bir matara su, el kadar ekmek, beş altı hurma, zeytin. Soğuk suda demlenmiş çay. Zaten suyumuz kaynar. Sıcaktan kaynıyor. Anladık öğrendik; İngilizler, bir Arap şeyhini kandırmışlar, şeyh isyan etmiş. Biz de onu bastırmaya gelmişiz."

Hikâyenin bundan sonrası dile gelir, anlatılır gibi değil. İsyanı bastırmak için kurşun attıkları adamların namaz vakti ezan okuyup namaza durduklarını, kendilerinin de aynı şeyi yaptığını anlattı. Bu işe bir türlü akıl erdiremediğini, attığı kurşunların boşa gitmesi için; şu adamların akıllarını başlarına alarak vazgeçmeleri için

hep dua ettiğini gözleri yaşararak mırıldandı. Karşılardakinde hiç de öyle insaf olmadığını, hep kendisini kurtarmak için uğraş verdiğini anlattı. Yine de;

“Benim attığım kurşun boşa gitmez, çok adam kırmışumdır; Allah günahımı affetsin... Ben emir kuluyum. Ne yapayım, başımızdaki komutanlar, “Ateş!” emri verince tetiği çekmek zorundaydım...”

Sözün burasında derince bir soluk aldı mı desem, yoksa duygulandı da iç mi çekti bilinmez ama ben tıkanırdığını hissettim.

Lafa karıştım, içinde bulunduğu psikolojiden çıkarmak için:

“Komutanınız Mustafa Kemal miydi?”

“Hayır, ben onu hiç görmedim, tanımadım. O, bambaşka adammış canım... Bizim komutanımız Fahrettin Paşa... Yemin etmiş... İngiliz’i bu mübarek topraklara sokmam diye...”

Bir gün “İngiliz geldi.” dediler. İngilizlere giriştik bu defa. Bir gün süngü süngüye girdik. Biz onları bastırdık. Meydan adam ölüsüyle dolu. Baktım bizim ölüler, yüz yukarı yatıyor... Elleri göğüslerinin üzerinde... Bir de öteki ölülere baktım. Hepsi yüzükoyun yatıyor... Bizimkilerde çarık, onlarınkinde parıl parıl çizme... Birini gözümüne kestirdim. Benim ayaklar da büyük ya, öyle büyük ayaklı biriydi. Ölünün ayağından çıkarmaya davrandıydım, adam ölü değilmiş, korkudan ölmüş gibi yapmış... Birden kalktı, tabancasını alnıma dayadı. Yanımdaki arkadaşı ondan önce davrandı süngüyü karnına sapladı. Ben de kurtuldum. Bir çift çizmeye kurban olayazdım. Amma gene de o çizmeleri çıkardım, ayağıma geçirdim. Bek rahatmış cavırın çizmesi canım. Dövüştüklerimizin içinde İngiliz subayları da varmış. Meğerisem benim çizmesini aldığı adam subaymış. Ben ne bilen cavırın subayını, çavışını.

Bir zaman böyle ileri geri çarpışmalarla geçti... Ben ayları yılları unuttum. Köydeki doğacak çocuğumu düşünüyorum. Doğmuştur, büyümüştür, yürümüştür... diye avunuyorum. Bir gün emir gelmiş çekilecekmiz. Çekildik. Bir hafta on gün yol teptik. Gene sıcak çöllerden geçtik. Bir matara su, bir avuç leblebi, zeytin, hurma, bir top şeker... Öyle geçirdik günlerimizi. Etrafı duvarla çevrili, kale gibi bir yere topladılar. Tadattan sonra bize terhis olduğumuzu söylediler. Ben çok sevindim. Bizi götürecekleri günü beklemeye başladık. Sevincim kursağımda kaldı: İngiliz Hicaz’ı istemiş. Fahrettin Paşa da “Hayır vermem, ben ölmeden buraya İngiliz’i sokmam.” diyormuş. Gene siperlere girdik. Çölde siper kazması da kolay oluyor. Bir iki ay direndik. Sonunda devlet teslim olmuş. Fahrettin Paşa ne oldu bilmem. “Sulh oldu, silahları bırakın.” dediler. “Terhis oldunuz...” Buradan kendimiz gidecekmiz. Bizi buraya gemilerle getirdiler... Günlerce denizde sallandık... Haftalarca yol teptik.

Baştan beş arkadaşı olduk... Gemilerle geldiğimiz yöne göre yaya olarak tersine gide gide memleketi buluruz dedik. Bu beş arkadaşın içinde bir tane Arnavut vardı. O okumuş biriydi. Haritadan, dağdan, yönden anlarımış. O ne yana dediyse biz o yana doğru gittik. Çöllerde karşılaştığımız deve çobanlarından, kervanlardan, çadırlardan, köylerden yardım uma uma geldik. Selam verince bize yakın davranıyorlardı. Onlar bizim dilimizi, biz de onların dilini anlamıyorduk. İşaretle karnımızı, ağzımızı göstere göstere ekmek, aş dileniyorduk. Ekmeğe “hubuz”, suya “ma” demeyi de öğrendik. Bu yolculuğa Arnavut Omar’la benden sonrası dayanamadı. Arap çadırlarında kaldılar. “Çalışırsınız, karnımızı doyururuz.” dediler, göze alamadılar. Bir gün dedi ki Arnavut Omar: “Arkadaş biz yola çıkalı tam bir yıl oldu bugün.” Nerde olduğumuzu bilip bilmediğini sordum. Hesap yaptı, günde şu kadar yol alsak, bir yılda şu kadar eder. Biz memlekete çok yakınız. Yakında bizim gibi konuşanlarla karşılaşırsınız dedi.”

Anlattığına göre, Urfa taraflarından girmişler Anadolu’ya. Bakmışlar orada da Fransız var... Dağlarda, mağaralarda saklana saklana ot çöp, tavşan kirpi ne buldularsa yiye yiye içlere kadar gelmişler. Arnavut arkadaşı yol yön biliyor diye, ondan ayrılmamış. Kütahya’ya geldiklerinde Arnavut Omar, ona:

“Benim yolum, yukarılara doğru... Sen şu yana giden trene binersen köyüne doğru gidersin. Hakkını helal et...” demiş, gitmiş.

İstasyonda iki gün beklemiş, ekmek, aş istemiş... Vermişler... Yemiş, beklemiş.

Bir tren görünmüş... İstasyonda durmuş... Yakındaki bir avludan yirmi kadar silahlı adam çıkmış... Gelip trene binmişler... Kimi köylü kıyafetinde, kimisi asker giyimliymiş... Ona da “Hadi, sen de bin!” demişler. Akıl etmiş sormuş:

“Nereye?”

“Cepheye...”

“Hani harp bitti, sulh oldu... demişlerdi...”

“Harb yeniden başladı... Yürü yürü...”

Yavaş yavaş hareket eden trenin arka vagonuna önce asılmış, sonra üzerine çıkmış. Zaten açık vagonmuş. Toplar varmış... Birine yaslanmış, kaderin çektiği yöne yollanmış.

Konuşmalardan, Yunan’ın İzmir’i işgal ettiğini, Aydın’a ulaştığını... Kütahya’ya Denizli’ye gelmesinin an meselesi olduğunu... Ne kadar kötü haber varsa hepsini dinlemiş... Bir buçuk yıldır yol teptiği, memleketine, evine çocuğuna ulaşmasına az kaldığı hâlde kaderine yanmaya başlamış. Trene bindiğine hiç pişman olmamış. Kışın mal götüktükleri ovaların düşman elinde olduğunu düşünmek onu çileden çı-

karmış... Bu sefer de Denizli'ye Yunan girdiyse, köye kadar geldiyse... Vay bizimkilerin hâline, diye geçirmiş içinden. Sürü sürü davarlar, mallar, servetler ellerinden alındıysa, gâvur aldıysa o insanlar ne hâldedir kim bilir... Ya yaşlı babası, anası... Doğup doğmadığını, sağ kalmışsa kaç yaşında olduğunu bile bilmediği oğlunun ve anasının durumunu gözler önüne getirince içi içine sığmaz olmuş.

O an yemin etmiş, Yunan gâvurunu gördüğü yerde tepelemeye... Yemin etmiş... Hicazda Müslümanlarla çarpışırken kurşununun boşa gitmesi için ettiği duanın tam tersine bu sefer, hiçbirinin boşa gitmemesi için besmele çekip, içinden bildiği bütün duaları okuyup okuyup atacağına... Hiç tereddütsüz hedefini armut gibi düşüreceğine...

Bilmiş geçinen, molla kılıklı birine biraz yakın durmuş. Denizli'yi sormuş... Yunan oraya da girmiş mi?

Molla kılıklı:

“Hayır” demiş.

Müftü Ahmet Hulusi Efendi teşkilat kurmuş. Yunan'ı topraklarımızdan atmak için seferberlik başlatılmasına fetva vermiş. Denizliler, Tavaslılar, Acıpayamlılar silahlanıp Kuvayı Milliyeye katılmışlar.

“Biz de mi Kuvayız?”

“Evet. Fakat biz Seyyareyiz.”

“Biz, Yunan'a karşı gitmiyor muyuz?”

“Biz de Yunan'a karşı gidiyoruz... Bizim komutanımız başka... Etem, bizim komutanımız. Ötekilerinki Kemal...”

Koca Yörük Dayı, nereye gittiğini bilmiyor. Yeter ki Yunan'a kurşun atacak yer olsun...

Trenden bir istasyonda indiklerini, bir gün yol aldıktan sonra bir yerde toplandıklarını, kendisi gibi asker kıyafetli kişilerin, feslilerin, kalpaklıların, başı poşulların bir arada olduğu geniş bir çayırılıkta istirahat aldıklarını anlattı. Oranın neresi olduğunu bilmediğini söyledi.

Pek çok kere, geceleri düşmana çete baskını verdiklerini, gündüzleri çok az çıktıklarını... Hatta içlerinden gönüllüleri alıp Yozgat'a isyan bastırmaya götürdüklerini... Aznavur diye birini dağıttıklarını... Neden sonra kendisini hiç görmediği Etem denilen komutanın bunları terk ettiğini söylediklerini... Etraflarının sarıldığını, Türk bayrağını görünce hiç ateş etmediğini... Esir alındığını... Günlerce yol aldıktan sonra trenle Konya'ya götürüldüklerini içi titreye titreye en ince ayrıntılarına kadar anlattı.

“Kader işte... Beni divaniharbe verdiler. Ben ne bilirim divanı, harbi... Ben düşmana karşı savaştım.”

Mahkemede hâkim subaylar “Neden isyan ettiğimi” sordular.

“Ben, isyan etmedim...” dedim.

“Peki, isyancıların içinde işin ne?”

İşi ta başından aldım. Askerliğimden, terhisimden, evlenmemden, redif yazılmamdan, İskenderun’dan, Hicaz’dan, ordaki çarpışmalardan, ayağımdaki İngiliz subayının çizmesinden, Arnavut Omar’la bir buçuk yıla yakın süren yolculuğumuzdan, Kütahya’da tren beklediğimden, trene binişimden söz ettim onlara.

“Ben vatanımı kurtarmak için bindim o trene” dedim.

Günler süren mahkemeden sonra bize karar okundu. Kimisi kurşuna dizildi, kimisi asıldı. Benim, geri hizmetlerde çalıştırılmak ve göz hapsinde tutulmak şartıyla beratımı verdiler.

Bana on tane kadana verdiler. Bunlarla cephane, malzeme ve yiyecek taşıyordu. Gündüzleri meşelerin altında akşama kadar uyuyorduk. Hayvanlara bakıyor, tımar ediyorduk. Ben meşeler arasından ot yoluyor, kadanalara yediriyordum. Hepsi akşama kadar semiriyorlardı. Akşam olunca, ayaklarına keçe bağlıyor, yüklerimizi sarıyor, yavaş yavaş görünmeden bize gösterilen yere, dağ içlerine götürüyorduk. Böylece bir iki ay git gel ettim ben. On gün kadar da tapaları sökülmüş top mermileri taşıdım. Beni sürekli gözetliyorlar, ne köylülerle, ne çobanlarla hiçbir kimse ile görüştürüyorlardı.

Bir gün beni ve benim gibi olanları topladılar. Yanımıza, birer asker verdiler. Bize tüfek vermişlerdi fakat süngüsü de mermileri de yanımıza verdikleri refikte idi. Neye boş tüfekle dolaştırıldığımızı sorunca,

“Emir böyle, size en sonra verecekler” dediler.

“Bana güvenmeyişleri çok gücüme gitti. Ben Hicaz’da ezan okuyorlar diye isyancılara bile dolu kurşun atmadım... Bizi çevirdiklerinde Türk bayrağını görünce süngümü söktüm; tüfeğimi boşalttım, baş aşağı ettim... Şimdi mi kurşun atacağımı sanıyorlar... Çare yoktu... Ne de olsa adımız isyancıya çıkmıştı.”

Bunları anlatırken, elleri titriyor, sesi çatallanıyordu. Belli ki hâlâ onuruna yediremiyordu, isyancılardan sayılmayı...

Daha sonra yeri göğü top sesleri inletmeye başlamış. Üçüncü günü bunlara süngüleri verilmiş, mermiler dağıtılmış... Mecburi yürüyüşle Ahı Dağları diye bir yere gelmişler. Buradan itibaren düşmanın kovalanması emri verilmiş. “Yunan yel

gibi kaçtı, biz yetişemedik ardından.” diyordu. Yaktığı yerleri söndürmekle çok uğraşmışlar. Marmara kıyısıymış, öyle demişler, indikleri yer... Dağlardaki kanca gibi dikenli çalılar, çöğürler üstlerini başlarını yırtmış.

Bu son olaydan ne kadar sonra terhis edildiğini de bilmiyor. Ama bir gün Denizli’ye giden trene bindirmişler. Kazana odun atma görevi verilmiş. Bir an önce evine ulaşabilmek için, bütün gücüyle kazana odun atmış durmuş, tren iyi istem alsın diye...

Asıl felaketi köyüne geldiğinde yaşamış.

On yılı geçkin süredir kendisinden haber alınamayınca, şehit olduğunu sanmışlar.

Davarların, koyunların, develerin hepsi babası ölünce kırılmış, bir hastalık gelmiş sürüleri kırmış geçirmiş. Babası, evlat yolu gözleye gözleye ruhunu teslim etmiş.

Evde geçim sıkıntısı başlamış, karısı oğlunu almış, evinde ekmek, aş pişer birine, kocaya varmış. Kocasının döndüğünü duyan kadıncağz saçını başını yolmuş, bir hoş olmuş... Herkes delirdi sanmış... Adının önüne bir “deli” unvanı eklemişler. Son kocası da “Delirdi bu...” diye boşamış. Anacağzı gözleri görmez, köşede bucağa büzülmeyle geçirirmiş gününü.

Kendisi bir başkası ile evlenmiş ama olmamış. Yine “Deli gulu, ilk göz ağrısı” demiş. Sonradan beş çocuğu daha olmuş... Üç kızı, üç oğlu varmış.